

شاخصه‌های دانشجویی و دانش پژوهی از منظر شهید ثانی با تأکید بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش

محسن فتاحی اردکانی^۱، محمد مهدی دهقان اشکذری^۲

پذیرش: ۱۴۰۱/۱۱/۰۵

دریافت: ۱۴۰۱/۰۹/۱۰

چکیده

علم و دانش در مقابل جهل و نادانی چراغ راه انسان بوده و از مهمترین زیرساخت‌های سعادت انسان، بلکه تعالی همه‌جانبه کشور است و از همین رو به تعبیر مقام معظم رهبری مسأله فرهنگ و تعلیم و تربیت، مسأله اول در نظام ما است.^۳ خیر دنیا و آخرت با علم و دانش قرین بوده، لذا در اسلام دانش پژوهی، البته همواره با ترسیم آداب آن مورد تأکید بوده است. نوشتار پیش رو تحقیقی است با مطالعه اسنادی و به روش توصیفی که به شاخصه‌های دانشجویی و دانش پژوهی براساس کتاب منیه المرید شهید ثانی (م ۹۶۵ق) و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به عنوان راهبردی-ترین سند بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران در زمینه آموزش و پرورش اختصاص یافته است. از مهمترین شاخصه‌های دانشجویی و دانش پژوهی می‌توان به این موارد اشاره کرد: نیت ناب و پالودن دل از بدی‌ها؛ استفاده از فرصت‌های پیش رو برای تحصیل؛ زدودن موانع تحصیل و دلبستگی‌های مادی؛ اجتناب از افراد سطحی‌نگر و معاشرت‌های ناسالم؛ جدیت، پویایی، بلندهمت‌ی و اولویت‌بندی در دانش پژوهی.

واژگان کلیدی: شهید ثانی، علم، دانشجو، دانش پژوه، سند تحول، آداب دانشجویی.

۱. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران (نویسنده مسئول). fattahi@cfu.ac.ir

۲. استادیار گروه معارف اسلامی، دانشگاه فرهنگیان، تهران، ایران. mehdiask@iran.ir

* بیانات رهبری در دیدار وزیر و معاونان وزارت آموزش و پرورش و جمعی از معلمان و دانش‌آموزان استان تهران، ۱۳۶۸/۳/۲۶

مقدمه و بیان مسأله

علم و دانش دارای اهمیتی بی‌بدیل است به طوری که خیر دنیا و آخرت، با دانش و شرّ دنیا و آخرت، با نادانی است (فتال نیشابوری ۱۳۷۵: ج ۱، ص ۱۲؛ طبرسی، ۱۳۴۴: ص ۱۳۶؛ مجلسی، ۱۴۰۳: ج ۱، ص ۲۰۴). از این رو بی‌جهت نیست که نظام آموزشی هر کشوری از جمله محوری‌ترین نهادهای تأثیرگذار در تحقق اهداف آن کشور، به حساب آید، زیرا هیچ مجموعه و دولتی را نمی‌توان یافت که برای دستیابی به چشم‌انداز و اهداف راهبردی‌اش فارغ از مشروعیت اهداف مد نظر، بدون توجه به عرصه علم و آموزش مردم موفق شده باشد. امام خمینی (ره) در وصیت‌نامه سیاسی الهی خود با محوریت مراکز تعلیم و تربیت می‌نویسد:

«از امور بسیار با اهمّیت و سرنوشت‌ساز، مسأله مراکز تعلیم و تربیت از کودکان تا دانشگاه‌ها است که به واسطه اهمّیت فوق‌العاده‌اش تکرار نموده و با اشاره می‌گذرم» (امام خمینی، ۱۳۷۸: ج ۲۱، ص ۴۲۹).

ایشان در ادامه ضمن گوشزد نمودن پیامدهای غفلت، عمده ضربات مهلک اجتماعی و سیاسی به ایران و اسلام را ناشی از غافل شدن از مراکز تعلیم و تربیت دانسته است. طلب علم و دانش پژوهی در اسلام مختص زمان و گروه خاصی نبوده بلکه بر هر فرد مسلمانی واجب شده است (مفید، ۱۴۱۳: ص ۳۰)؛ حلقه ارتباط بین خداوند و انسان، علم و دانش قرار گرفته و در روی زمین این دانش پژوهانند که مورد استغفار هر چیزی واقع می‌شوند (مفید، ۱۴۱۳: ص ۳۰). مرگ شهادت‌گونه دانشجو در حال دانش‌اندوزی، دوست پیامبر تلقی شدن و کسب خشنودی و رضایت پیامبر در گرو احترام به دانشجو و دانش‌پژوه، محبوب‌تر بودن او از همه فرشتگان در نزد پیامبر، تلقی شدن تکریم دانشجو و دانش‌پژوه به عنوان تکریم پیامبر و نتیجه تکریم خدا و به دنبال آن رسیدن به بهشت، تلقی شدن یک ساعت مذاکره علمی در نزد خدا از ده هزار سال عبادت، تنها گوشه‌ای از فضایل علم و

شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی از منظر شهید ثانی با تأکید بر سند ...

دانش‌پژوهی است، زیرا در پایان همه این فضایل اشاره شده است به «طُوبَى لِّطَالِبِ الْعِلْمِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» خوشا به طالب علم در روز قیامت (نوری، ۱۴۰۸، ج ۱۷: ۳۰۰).

در روایات وارد شده است که خداوند هرگاه بخواهد بنده‌ای را خوار و پست گرداند او را از علم و دانش باز می‌دارد (محمّدی ری‌شهری، بی‌تا: ج ۸، حدیث ۱۳۷۸۷). انسان‌هایی که در تاریکی زندگی حیوانی و مادی خود غرق گشته و حرکت و تلاشی، برای کسب علم و دانش بیشتر ندارند و چه تاریکی و ظلمتی بالاتر از جهل انسان وجود دارد.

شاید به جرأت بتوان گفت هیچ دینی به اندازه اسلام به علم و دانش بها نداده، به طوری که در روایات علم و حکمت به عنوان گمشده مؤمن (مجلسی، ج ۱، ص ۱۶۸؛ کلینی، ۱۴۰۷: ج ۸، ص ۱۶۸) معرفی شده مانند کسی که چیزی را گم کرده و دائم در تلاش و جستجو و به فکر آن است.

البته قطعاً در کنار این همه تأکید اسلام برای اصل اهمیت علم و دانش‌پژوهی، اخلاق و آدابی نیز برای دانشجوی علم و کسی که به دنبال علم‌آموزی و دانش‌پژوهی می‌باشد ذکر شده است؛ از این همین رو در پژوهش حاضر تلاش بر این است با روش تحلیلی - تطبیقی ضمن واکاوی شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی از منظر شهید ثانی، به سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش نیز به عنوان راهبردی‌ترین سند بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران در زمینه آموزش و پرورش نگاهی تطبیقی داشته، شاخصه‌ها و آداب را از این منظر نیز مورد بررسی قرار دهیم.

مهمترین پرسش‌های اصلی پژوهش به شرح زیر است:

۱. مهمترین شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی از منظر شهید ثانی چیست؟
۲. تا چه اندازه در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش نیز به عنوان راهبردی‌ترین سند بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران در زمینه آموزش و پرورش به بحث شاخصه‌ها و آداب دانش‌پژوهی توجه شده است؟

پیشینه پژوهش

گرچه در زمینه آداب دانشجویی و دانش‌پژوهی مقالات و آثار متعددی را می‌توان نام برد که از گذشته تاکنون آثار فراوانی از اندیشمندان مسلمان تألیف شده است آثاری مانند

«الرسالة المفصلة لأحوال المعلمين والمتعلمين» تأليف ابوالحسن قابسي (م ۴۰۳ق) «تعليم المتعلم لتعلم طريق التعلم» تأليف برهان‌الدین زرنوجي (متوفای حدود ۵۹۳ق)، «آداب المتعلمين» تأليف خواجه نصيرالدین طوسي (م ۶۷۲ق) «تذكرة السامع والمتكلم في أدب العالم والمتعلم» تأليف بدرالدین بن جماعة (م ۷۳۳ق) اما در این میان کتاب «منية المرید فی الادب المفید و المستفید» تأليف زين‌الدین بن علي بن احمد عاملی معروف به شهيد ثانی (م ۹۶۵ق) از آثار برجسته حوزه تعليم و تعلم است که دربر دارنده همه نکات لازم و بایسته استادی و دانشجویی بوده، حتی از بیان جزئیات و آداب ظاهری فروگذاری نکرده است. ولذا می‌توان آن را در شمار جامع‌ترین و مفصل‌ترین کتاب‌ها امامیه در آداب تعليم و تعلم و در زمینه دانشجویی و دانش‌پژوهی برشمرد، که در سال ۹۵۴ق حدوداً ۱۱ سال پیش از شهادت مؤلف که از بزرگترین فقها و علمای شیعه می‌باشد نگارش شده است. در این کتاب، برای استاد و دانشجو آداب و وظایفی ذکر شده که برخی از آنها وظایف مشترک میان آن دو است و برخی مخصوص دانشجو و دانش‌پژوه می‌باشد. آداب اختصاصی دانشجویی خود، دارای سه بخش عمده و محوری است: الف) آداب و اخلاق دانشجویی و دانش‌پژوهی؛ ب) آداب و اخلاق دانشجو در برابر استاد؛ ج) آداب و اخلاق مربوط به درس، مدرسه و محیط کلاس.

نوشتار پیش رو صرفاً به بررسی و واکاوی آداب دانشجویی و دانش‌پژوهی با تکیه بر کتاب «منية المرید فی الادب المفید والمستفید» اختصاص یافته و با نگاهی تطبیقی به سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش بر غنای آن افزوده شده است. با تتبع و جستجویی که تحت عنوان کلیدواژه سند تحوّل بنیادین صورت گرفت، نتایج به دست آمده، دستیابی به ۸۵ مقاله بود که با بررسی همه عناوین مقالات به دست آمده می‌توان اذعان کرد که درباره بررسی آداب دانشجویی و شاخصه‌های دانش‌پژوهی با نگاهی تطبیقی به سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش، پژوهشی صورت نگرفته است. البته در میان این مقالات مقاله «طراحی الگوی معلم خوب با تکیه بر سند تحوّل بنیادین» از سید صدرالدین شریعتی، محمدگل صنم‌لو، ابراهیم نعیمی، علی خورسندی طاسکوه.

در این مقاله شالوده طراحی الگوی معلم خوب با تکیه بر سند تحوّل براساس پنج مؤلفه:

شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی از منظر شهید ثانی با تأکید بر سند ...

دانش، توان، بینش، گزینش و آرامش ترسیم گردیده بود؛ ولذا موضوع این مقاله از این نظر که در مقابل مقاله حاضر که به بررسی شاخصه‌ها دانشجویی اختصاص دارد، به واکاوی شاخصه‌ها یک معلم خوب از منظر سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش اختصاص یافته بود، درخور توجّه و تقدیر بود.

ضرورت پژوهش‌هایی از این قبیل با توجّه به جایگاه نظام تعلیم و تربیت بر کسی پوشیده نیست. زیرا انسان در تکوین و تحوّل هویت ناتمام و پویای خویش، نقش اساسی دارد (۱۳۹۰: ص ۱۱۹) و قطعاً با توجه به تأکید روایات در همنشینی جدایی‌ناپذیر ایمان و علم (آمدی، ۱۳۶۶: ص ۴۶) البته همراه با آداب آن نقش بی‌بدیلی در هویت ناتمام و پویایی‌اش خواهد داشت.

نوشتار و پژوهش پیش رو از دو جهت دارای نوآوری است:

- ۱- چهارچوب و رئوس مطالب از کتاب منیه المرید گرفته شده و با سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش منطبق گردیده است. این سند مبتنی بر آرمان‌های بلند نظام جمهوری اسلامی، و معطوف به چشم اندازی روشن است. تحقّق آرمان‌های متعالی انقلاب مانند احیای تمدن بزرگ اسلامی، حضور سازنده و فعّال در همه عرصه‌ها و آمادگی برای برپایی عدالت و معنویت در جهان در گرو تربیت انسان‌های عالم و آراسته به فضایل اخلاقی است.
- ۲- به فراخور عناوین بحث و استناد به سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش، از متون روایی نیز برای تبیین و توضیح بیشتر بهره برده شده است.

روش پژوهش

برای پاسخ به پرسش‌های این پژوهش، از روش تحلیل تطبیقی و استنتاج استفاده شده است. باید توجّه داشت که مقسم در پژوهش حاضر آداب اختصاصی دانشجویی و دانش-پژوهی است که خود، مشتمل بر سه قسم است:

(الف) آداب و اخلاق دانشجویی و دانش‌پژوهی؛

(ب) آداب و اخلاق دانشجو در برابر استاد؛

(ج) آداب و اخلاق مربوط به درس، مدرسه و محیط کلاس؛

در نوشتار پیش رو تنها قسم اول از این سه قسم مورد پژوهش قرار گرفته و بر همین اساس برای دستیابی به نتیجه مطلوب اقدامات زیر صورت گرفته است:

مرحله اول) تنظیم سؤال پژوهش: که در مقدمه و بیان مسأله مطرح شد ولذا از تکرار آن در اینجا خودداری می‌کنیم.

مرحله دوم) در این مرحله، ابتدا به واکاوی و تتبع لازم درباره دیدگاه شهید ثانی درباره شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی پرداخته شده و در نهایت در گام بعدی با بررسی مقایسه‌ای نتایج به دست آمده از دیدگاه‌های شهید ثانی با سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش تطبیق داده شده است.

جامعه پژوهش یکی کتاب «منیة المرید فی الادب المفید والمستفید» تألیف زین‌الدین بن نورالدین علی بن احمد عاملی معروف به شهید ثانی از برجسته‌ترین فقهای قرن دهم هجری قمری است که معروف‌ترین اثر فقهی او «الروضه البهیة فی شرح اللمعه الدمشقیه» هنوز جزو متون درسی حوزه‌های علمیه می‌باشد؛ و دیگری متن «سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش» به عنوان راهبردی‌ترین و مهمترین سند بالادستی نظام مقدّس جمهوری اسلامی ایران در سیاستگذاری کلان نظام تعلیم و تربیت در زمینه آموزش و پرورش؛ البته در کنار اینها از آیات قرآن کریم؛ جوامع روایی شیعه و آثار دیگر نیز بهره گرفته شده و شواهد و اسنادی جمع‌آوری، مورد مطالعه و بررسی قرار گرفته‌اند که به تبیین شاخصه‌ها کمک نموده، به سؤالات پژوهش پاسخ داده‌اند.

یافته‌های پژوهش

با بررسی و واکاوی آداب دانشجویی و دانش‌پژوهی با تکیه بر کتاب منیه المرید و با نگاهی تطبیقی به سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش، یافته‌های پژوهشی را می‌توان تحت عنوان کلی شاخصه‌ها و آداب دانش‌پژوهی در هفت زیرمجموعه و عنوان جزئی‌تر ترسیم و تبیین نمود:

۱. نیت ناب و پالودن دل از بدی‌ها

یکی از اسباب تحصیل و فراگیری علم، خلوص نیت و قلب است. طالب علم باید نیت و دلش را از آلودگی‌ها و پستی‌ها پاک کند تا زمینه دریافت علم، حفظ و نگهداری آن،

شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی از منظر شهید ثانی با تأکید بر سند ...

استمرار و ثبات قدم در این راه برایش فراهم شود (عاملی، ۱۴۲۵: ص ۱۰۹).

در سند تحوّل بنیادین نیز به این مسأله اشاره شده که تعلیم و تربیت فرایندی تعالی جویانه، تعاملی، تدریجی، یکپارچه و مبتنی بر ارزش‌های اسلامی به منظور دستیابی به حیات طیبه در همه ابعاد است (۱۳۹۰ الف: ص ۱۰). گرچه در روایات از علم و دانش به عنوان بالاترین کامیابی (آمدی، ۱۳۸۸: ج ۲، ص ۱۶۲) تعبیر شده است.

ولی همواره در کنار آن به اجتناب از آلودگی‌ها، تهذیب و ارزش‌ها نیز توجه شده است و بر همین اساس در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش، علاوه بر چشم‌اندازی ارزشی (۱۳۹۰ الف: ص ۲۱) بیانیه ارزش‌ها نیز مبتنی بر ۳۰ گزاره ارزشی است (۱۳۹۰ الف: ص ۱۵).

زیرا از جمله مهمترین مبانی اساسی تربیت، توجه به مبانی انسان‌شناختی و اینکه وجود انسان توأمان دارای دو جنبه مادی و غیرمادی است و به رغم تفاوت‌های اساسی میان آندو، ارتباط وثیقی میانشان برقرار بوده و به طور متقابل از هم تأثیر می‌پذیرند (۱۳۹۰ ب: ص ۵۷).

هر انسانی از یک عامل کثرت به نام طبیعت و یک عامل وحدت به نام روح ماوراء طبیعت تشکیل شده است، اگر فقط به جنبه طبیعی خود بپردازد جز اختلاف و نزاع چیزی نمی‌یابد و اگر جنبه ماوراء طبیعی خودش را تزکیه کند از گزند هر گونه درگیری مصون و به شهد مسالمت و صفا کامیاب می‌گردد. خدا آفرینش جسم انسان را به تراب (حج، آیه ۵؛ روم، آیه ۲۰؛ فاطر، آیه ۱۱؛ غافر، آیه ۶۷) و طین (مؤمنون، آیه ۱۲؛ سجده، آیه ۷؛ صافات، آیه ۱۱؛ ص، آیه ۷۱) و حمأ مسنون (حجر، آیه ۲۶) و صلصال (حجر، آیه ۲۶؛ الرحمان، آیه ۱۴) نسبت داده که از نشأه کثرت و همواره سبب نزاع و مایه ازدحام می‌باشد (جوادی آملی، ۱۳۶۹: ص ۳۱۷).

همه اشخاص و به طور کلی جهان طبیعت و همه واقعیت‌های آن به ناچار اموری محدود و در حال تزاحم و پایان‌پذیر و فانی شدنی هستند (۱۳۹۰ ب: ص ۵۶). در حالی که خدا خلقت روح (حجر، آیه ۲۹) را به خود نسبت داده که عین وحدت و همواره سبب اتحاد و رأفت و مایه التیام و محبت می‌باشد (جوادی آملی، ۱۳۶۹: ص ۳۱۷). در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش علیرغم ساختار همه مکاتب نظام‌های آموزشی مبتنی بر مادیات، علاوه بر ترسیم چشم‌اندازی ارزشی (۱۳۹۰ الف: ص ۲۱) ساختار بیانیه ارزش‌ها آن نیز مبتنی بر ۳۰ گزاره ارزشی بوده و در آن به هر دو بُعد انسان توجه شده است (۱۳۹۰ الف: ص ۱۵). برخلاف دیگر

نظام‌های آموزشی مبتنی بر مادیات، اگر انسان تنها به جنبه مادیات توجه کند و در کنار فراگیری علم و دانش هیچ توجهی به بُعد ارزشی، اخلاقی و تهذیب نفوس نداشته باشد چنین انسان و نظام آموزشی اگرچه از نظر ظاهری و مادیات پیشرفت خیره‌کننده‌ای هم داشته باشد، ولی بی‌تردید همان گونه که حضرت امام درباره ضرورت تهذیب در کنار علم‌آموزی اشاره کرده‌اند، علم بدون تهذیب و تزکیه، ضررش از جهل بدتر است (امام خمینی، ۱۳۷۲: ص ۶۷).

مطابق سند تحول آموزش و پرورش نظام تعلیم و تربیت کشور به عنوان مهمترین عامل انتقال، بسط و اعتلای فرهنگ در جامعه تحقق حیات طیبه را در همه ابعاد آن بر عهده دارد (۱۳۹۰ الف: ص ۱۰). تا زمینه‌های مناسب تکوین و تعالی پیوسته هویت انسان که مجموعه‌ای از بینش‌ها، باورها، گرایش‌ها و اعمال و صفات است را در راستای شکل‌گیری و پیشرفت جامعه صالح اسلامی فراهم سازد (۱۳۹۰ الف: ص ۱۰ و ۱۱). این باور ساده لوحانه نسبت به اینکه پیشرفت علم و تکنیک موجب سعادت بشر می‌شود، حتی به تصریح خود اندیشمندان غربی در حال از بین رفتن است باید این واقعیت را درک نمود که صرفاً پیشرفت مادی، مسائل انسان را حل نمی‌کند بر همین اساس بسیاری از نخبگان غرب معتقدند جدایی علم از مقدّسات سبب بروز پدیده‌های منفی و ناهنجار در جوامع شده و ما تدریجاً به پیامدها و عواقب فاجعه‌آمیز جدایی علم و اخلاق و ملاحظات اخلاقی پی می‌بریم (حاجتی، ۱۳۸۱: ص ۱۵۱). از این رو در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش در کنار فراگیری علم و دانش همواره به گزاره‌های سی‌گانه ارزشی (۱۳۹۰ الف: ص ۱۵) و بُعد دینی و اخلاقی نیز توجه شده تا انسان بتواند در سایه این دو به سعادت در دنیا و آخرت دست یابد.

۲. استفاده از فرصت‌های پیش رو برای تحصیل

از دست دادن موقعیت و فرصت‌های زندگی در روایات به سخت‌ترین غصه‌ها (لیثی، ۱۳۷۶: ۱۲۲؛ آمدی، ۱۳۸۸: ج ۲: ۲۷۶؛ نوری، ۱۴۰۸: ج ۱۲، ۱۴۲) تعبیر شده است. گرچه از دست دادن فرصت‌ها و موقعیت‌های زندگی هرگز به معنای مأیوس شدن و دست از تلاش برداشتن نیست؛ زیرا انسان همواره در موقعیت قرار دارد و می‌تواند آن را درک کرده؛ تغییر دهد. منظور از موقعیت همان نسبت مشخص پویا و قابل درک و تغییر

(توسط خود و دیگران) است که حاصل تعامل پیوسته فرد به منزله عنصری آگاه، آزاد و دارای قدرت انتخاب با خداوند، طبیعت، خود و جامعه در محضر خداوند جهان و محیط بر موقعیت است که انسان با توجه به ویژگی آزادی و توانایی انتخاب می‌تواند در جهت صعود یا سقوط، خود آن موقعیت را درک نموده و تغییر دهد (۱۳۹۰: ب: ۱۱۸). از همین رو در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش به عنوان راهبردی‌ترین سند در عرصه تعلیم و تربیت بر تعامل اثر بخش با مساجد و دیگر نهادها، مراکز مذهبی و کانون‌های محلی نظیر فرهنگ سرا، کتابخانه‌های عمومی و برخوردار از ارتباط مستمر و مؤثر با عالمان دینی، صاحب‌نظران و متخصصان تأکید شده است (۱۳۹۰: الف: ۲۳) یک دانشجو و دانش‌پژوه، باید برای فراگیری و تحصیل علم و دانش وقت فراغت و نشاط و جوانی و سلامتی بدن را مغتنم بشمارد و تا مشغله فکری و زندگی او کم است به دانش‌پژوهی بپردازد (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۰۹) و با تعامل اثربخش و استفاده از ظرفیت مراکز مورد اشاره در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش (۱۳۹۰، الف: ۲۳) به تقویت بنیان‌های فکر و اعتقادی خویش بپردازد. پیامبر عظیم الشان اسلام (ص) می‌فرماید: «مَثَلُ الَّذِي يَتَعَلَّمُ الْعِلْمَ فِي صِغَرِهِ كَالنَّقْشِ عَلَى الْحَجَرِ^۱ وَ مَثَلُ الَّذِي يَتَعَلَّمُ الْعِلْمَ فِي كِبَرِهِ كَالَّذِي يَكْتُبُ عَلَى الْمَاءِ» (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۰۹، پاینده، ۱۳۸۲: ۷۱۸) مثل کسی که علم را در دوران خردسالی و کوچکی می‌آموزد مانند نقش بر سنگ است و مثل کسی که به فراگیری علم و دانش در بزرگسالی می‌پردازد مانند کسی است که بر روی آب می‌نویسد.

۳. زدودن موانع تحصیل و دل‌بستگی‌های مادی

طالب علم باید با دور کردن اسباب مشغله فکری و موانع دانش‌پژوهی، تمام هم و غمّش متوجه تحصیل علم بوده و در این راه به اقلّ زندگی راضی باشد و در برابر کاستی‌ها و ناداری‌های زندگی خود صبر کند که با این صبر، سعه علم و دانش خواهد بود (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۱۱).

در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش، به بحث قناعت، انضباط مالی، مصرف بهینه و

۱. در بعضی از نقل‌ها «مَثَلُ الرَّوْثِ عَلَى الصَّخْرَةِ» آمده است. نک: دیلمی، أبوشجاع شیرویه بن شهردار، الفردوس بمأثور الخطاب، تحقیق السعید بن بسیونی زغلول، ج ۴، ص ۱۳۵.

دوری از اسراف و تبذیر تربیت شدگان تصریح شده است (۱۳۹۰ الف: ۳۱). البته مشکلات رفاهی و اقتصادی و دغدغه‌های معیشتی، بی تأثیر در عدم تحقق اهداف علمی برای یک دانش‌پژوه نیست، از این‌رو در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ذیل بحث هدف‌های عملیاتی و راهکارها، دارا بودن حداقل یک مهارت مفید برای فرد در جهت تأمین معیشت زندگی در صورت جدایی از نظام تعلیم و تربیت رسمی در هر مرحله تأکید شده است (۱۳۹۰ الف: ۳۱). بنابراین گرچه اقل مسائل معیشتی برای یک دانش‌پژوه ضروری است؛ ولی در مجموع به این نکته نیز باید توجه نمود که با راحت‌طلبی، دانش‌پژوهی ممکن نیست. حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: «لَا يُدْرِكُ الْعِلْمُ بِرَاحَةِ الْجِسْمِ» (لیثی، ۱۳۷۶: ۵۳۹، آمدی، ۱۳۸۸: ج ۲، ۱۸۵) با تن‌آسایی و راحت‌طلبی علم و دانش به دست نمی‌آید.

انسان با سستی و تنبلی نه تنها در دانش‌پژوهی، بلکه در تمام کارها با چنین روحیه‌ای شکست خواهد خورد حضرت علی (ع) در این باره می‌فرماید: «أَفَةُ النُّجْحِ الْكَسَلُ» (لیثی، ۱۳۷۶: ۱۸۱، آمدی، ۱۳۷۸: ۴۶۳) آفت پیروزی در کارها تنبلی است.

کسی که کارها را به امروز و فردا می‌اندازد هیچ کاری را به سر منزل مقصود نمی‌رساند بلکه در هر کاری، یا آن را نیمه تمام، می‌گذارد و یا آنکه، آن را از اوّل شروع نمی‌کند. امام باقر (ع) در روایتی از تأخیر در کارها و امروز و فردا کردن به شدت نهی کرده و می‌فرماید: «إِيَّاکَ وَ التَّسْوِيفَ فَإِنَّهُ بَحْرٌ يَغْرُقُ فِيهِ الْهَلَكِيُّ» (حرانی، ۱۳۸۷: ۶۳۰؛ فیض کاشانی، ۱۴۰۶: ج ۲، ۲۶۱) از تأخیر و مسامحه در کارها بپرهیز چرا که آن دریایی است که بسیاری از مردم در آن غرق هستند.

بر همین اساس در آرای تربیتی دانشمندان مسلمان یکی از مراحل سقوط انسان از پیشگاه خداوند، کسالت و بطالت معرفی شده که جز تضييع وقت و عمر انسان فایده‌ای دربر ندارد (محمد بهشتی و دیگران، ۱۳۷۹: ج ۲، ۴۱).

انسان با سستی، تأخیر و امروز و فردا کردن کارها نه تنها در دانش‌پژوهی به توفیقی دست نخواهد یافت بلکه فرصت جوانی خود را که می‌توانست در حرفه دیگری مصرف دارد نیز از دست داده متضرر خواهد شد.

کم‌حوصلگی و تنبلی، باعث می‌شود که انسان یک کار را که متناسب با استعداد او

می‌باشد بر آن مداومت نداشته باشد، در نتیجه همه کارها را ناتمام می‌گذارد و دائم از این شاخه به آن شاخه می‌پرد و از این کار به آن کار رو می‌آورد (مطهری، ۱۳۷۹: ۲۱۲). معمولاً انسان‌های تنبل و کم‌حوصله و کم‌صبر به دلیل این که حوصله انجام کار را تا پایان ندارند و می‌خواهند زودتر به نتیجه دست یابند، هیچ کاری را به درستی انجام نداده و کارها را به صورت ناقص انجام می‌دهند، در حالی که با کمی حوصله به خرج دادن در کارها و دوری از تنبلی، بالاخره انسان به نتیجه دلخواه خواهد رسید. حضرت علی (ع) می‌فرمایند: «لَا يَعْدُمُ الصَّبْرُ الظَّفَرَ وَإِنْ طَالَ بِهِ الزَّمَانُ» (دشتی، ۱۳۷۹: حکمت ۱۵۳) انسان شکیباً پیروزی را از دست نمی‌دهد، هر چند زمان آن طولانی شود.

شیخ عباس قمی به مناسبت بحث اجتناب از کسالت و تنبلی در کارها در منتهی الآمال داستانی نقل کرده است ایشان می‌گوید: وقتی یکی از عرفا استادش را ابوجعران^۱ معرفی کرده بود!! مردم خیال کردند که شوخی می‌کند. گفت: شوخی نمی‌کنم! گفتند: چگونه؟! گفت: شبی از شب‌های زمستان این حیوان را دیدم که می‌خواست به طرف چراغی که روی پایه‌ای مانند مناره بلند، صاف و صیقلی بود، برود، اما پایش می‌لغزید، ولی باز به زحمت مقداری بالا می‌رفت و باز می‌افتاد. تا هفتصد مرتبه! شمردم ولی این حیوان کسل نمی‌شد و از پای نمی‌ایستاد و من هر دفعه تعجب می‌کردم. تا اذان صبح که برای نماز از خانه بیرون آمدم، وقتی به منزل بازگشتم، دیدم که بالای مناره رفته و پهلوی فتیله چراغ نشسته است؛ پس من این درس را از او آموختم که باید در هر کاری، با تلاش و استقامت، آن را به پایان رساند (قمی، ۱۳۷۸: ۸۹۰).

۴. اجتناب از افراد سطحی‌نگر و معاشرت‌های ناسالم

از عوامل مؤثر تربیتی، هم‌نشینی است (رفیعی، ۱۳۹۹: ص ۲۵۷)؛ که به باور برخی از اندیشمندان اسلامی، قویترین عامل ایجاد انگیزه برای پذیرش خوی و صفات دیگران می‌باشد (رفیعی، ۱۳۹۹: ص ۲۸۲). انسان چنان سرشته شده که به سرعت از اخلاق خوب و بد دیگران اثر می‌پذیرد (رفیعی، ۱۳۹۹: ۲۵۷ و ۲۸۲). از همین رو در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش نیز، بر معاشرت و مشارکت مدارس با مراکز تأثیرگذار تربیتی مانند

۱. ابوجعران اسم حیوانی است که سرگین را گرد کرده و می‌غلطاند و به لانه‌اش می‌برد.

مساجد، حوزه‌های علمیه و مراکز و کانون‌های مذهبی تأکید شده است (۱۳۹۰ الف: ۴۱). چرا که از جمله مهمترین کارها برای یک دانشجو و دانش‌پژوه، مراقبت از نشست و برخاست‌ها و اجتناب از معاشرت‌های ناسالم و کسانی است که او را از هدفش باز می‌دارند؛ مخصوصاً با افراد کوتاه فکر و سطحی‌نگر و کسانی که عمر خود را به بطالت و سرگرمی‌های بیهوده تلف می‌کنند، زیرا طبع انسان در اثر معاشرت با دیگران الگوبرداری نموده و زود تحت تأثیر آنها واقع می‌شود (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۱۲). همچنین مطابق سند تحول بنیادین آموزش و پرورش، ذیل بحث هدف‌های عملیاتی و راهکارها، ضمن اشاره به مراقبت‌های فردی و اجتماعی، به ورزش و تفریحات سالم فردی و گروهی و رفع نیازهای جسمی و روانی خود و جامعه براساس اصول برگرفته از نظام معیار اسلامی اشاره شده است (۱۳۹۰ الف: ۳۱).

۵. جدیت و پویایی در دانش پژوهی

جدیت در دانش پژوهی دارای اهمیت خاصی است، یک دانشجو و دانش‌پژوه باید بداند که تعلّم بدون جدیت حاصل نمی‌شود. اگر متعلّم در آموختن جدی باشد از هیچ کوششی در این راه فروگذار نمی‌کند و سختی‌ها و مشقّت‌ها و رنج‌ها را به جان می‌پذیرد (محمد بهشتی و دیگران، ۱۳۷۹: ج ۲، ۷۱). دانشجو باید در راه تحصیل علم حریص بر یادگیری باشد به طوری که شب و روز در صدد یادگیری باشد و هیچ ساعتی از شبانه‌روز را برای فرا گرفتن دانش از دست ندهد و تنها به قدر ضرورت به امور دیگر بپردازد (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۱۲). در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز ارتقاء و پویایی مسأله آموزش به توسعه شبکه ملی اطلاعات، شبکه پژوهشی فعال و فراگیر، تولید و به‌کارگیری محتوای الکترونیکی مناسب و اصلاح و به روزآوری روش‌های تعلیم و تربیت تأکید شده است (۱۳۹۰ الف: ۵۳ و ۵۲).

۶. بلندهمتّی در دانش پژوهی

بلندهمتّی نیز در تعلّم اهمّیت خاصی دارد؛ زیرا همت برای انسان مانند بال برای پرنده است و هر چه همتّ متعلّم عالی‌تر باشد، به مراتب بالاتری از دانش دست خواهد یافت (محمد بهشتی و دیگران، ۱۳۷۹: ج ۲، ۷۱).

یک دانش‌پژوه اگر شرایط و امکان تحصیلات بالاتر و بیشتر فراهم است نباید به کم راضی و خوشحال باشد (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۱۳). از موارد بلندهمتّی در سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش می‌توان به هشتمین مورد از اهداف کلان در فصل پنجم اشاره کرد، یعنی بحث کسب موقعیت نخست تربیتی در منطقه و جهان اسلام و ارتقای فزاینده جایگاه تعلیم و تربیتی ایران در سطح جهانی (۱۳۹۰ الف: ۲۵). بنابراین یک دانش‌پژوه در اولین فرصت ممکن به تحصیل علم و دانش بپردازد، هر چند آن علم، اندک باشد فراگیری آن را به تأخیر نیندازد، اگرچه مطمئن باشد که در آن وقت نیز فراغت بال دارد؛ زیرا در تأخیر آفت‌ها و زبان‌های جبران‌ناپذیری وجود دارد و اگر در ادامه تحصیل وقفه‌ای ایجاد شد باید با مشغول شدن به مطالعه از آن غفلت نکند. اگر خیال می‌کند که در تأخیر، زمان و فراغت بال بیشتری خواهد داشت سخت در اشتباه بوده و خدا چنین زمانی را خلق نکرده است، زیرا هر زمانی، موانع و مشکلات خود را به همراه دارد؛ بنابراین انسان باید از همین ساعتی که در آن قرار دارد به خوبی استفاده کند (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۱۳).

۷. اولویت‌بندی در دانش‌پژوهی

دانشجو باید در فراگیری علم و دانش رعایت اهمّیت را بکند و به تحصیل عمومی بپردازد که از اهمّیت و ارزش بالاتری برخوردار است (عاملی، ۱۴۲۵: ۱۱۴). مطابق سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش نیز، در گزاره‌های ارزشی نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی کشور از جمله مواردی که به آن اشاره شده، رعایت اولویت‌بندی و منزلت علم نافع، هدایت‌گر و توانمندساز است (۱۳۹۰ الف: ۱۷). رعایت اولویت‌بندی به خاطر این است که اقسامی را می‌توان برای علم ترسیم نمود: نخست براساس فراگیرترین سطح واقعیت، که همه مخلوق و آیت خداوند هستند و در این سطح علم از ویژگی یگانگی برخوردار است. براساس موضوع یا روش‌های مطالعه نیز تقسیم برای علم متصور است. براساس قصد یا غرض یا میزان ارتباط با نیازهای آدمی نیز می‌توان علم را دارای اقسامی دانست. هر علمی به نیازهای اساسی‌تر آدمی بپردازد سودمندتر است. نیازهای آدمی به دو دسته حیاتی و متعالی‌بخش پذیرند. رفع نیازهای حیاتی اولویت زمانی دارد و پاسخگویی به نیازهای متعالی اولویت رتبی دارد به عبارت دیگر، هر علم دارای متعلق و معلومی است که در تأمین

کمال آدمی تأثیر متفاوتی دارد؛ برخی علوم از منزلت بالاتر و در نتیجه از اصالت نسبی برخوردار است و برخی از منزلت پایین‌تر و بعضی که نقشی در تأمین کمال یا دوری انسان از مسیر کمال ندارند مباح‌اند و بعضی که به دلیل آسیب‌رسانی به تکامل انسان دارای ارزش منفی‌اند. به طور خلاصه می‌توان گفت علم انسان واقعیتی ذو مراتب است و سطوح آن تابعی از ابزارها، روش‌ها مهارت‌ها و محدودیت‌های شناختی آدمی است (۱۳۹۰: ۷۹ و ۸۰).

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر واکاوی و بررسی شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی از منظر شهید ثانی با تأکید بر سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بود. در این راستا، ابتدا کتاب منیه المرید شهید ثانی که از مهمترین و برجسته‌ترین آثار در حوزه تعلیم و تعلم می‌باشد، مورد بررسی قرار گرفت.

در این کتاب، شاخصه‌ها و آداب اختصاصی دانشجویی و دانش‌پژوهی، دارای سه بخش عمده و محوری بوده و بخش اول آن به شاخصه‌ها و آداب خود دانشجو و دانش‌پژوه اختصاص یافته است؛ شهید ثانی علاوه بر شخصیت برجسته علمی و برخورداری از تسلطی که نسبت به متون دینی داشته به خوبی این شاخصه‌ها را ترسیم نموده است؛ شاخصه‌هایی از قبیل: نیت ناب و پالودن دل از بدی‌ها؛ استفاده از فرصت‌های پیش رو برای تحصیل؛ زدودن موانع تحصیل و دلبستگی‌های مادی؛ اجتناب از افراد سطحی‌نگر و معاشرت‌های ناسالم؛ جدیت، پویایی، بلندهمت‌ی و اولویّت‌بندی در دانش‌پژوهی. بعد از تبیین و استخراج شاخصه‌های دانش‌پژوهی مدّ نظر شهید ثانی، سند تحول بنیادین آموزش و پرورش به عنوان راهبردی‌ترین سند بالادستی نظام جمهوری اسلامی ایران در زمینه آموزش و پرورش، مورد بررسی و مطالعه قرار گرفت؛ نتایج به دست آمده، نشان داد که عمدتاً این شاخصه‌های استخراج شده از کتاب منیه المرید در سند تحول بنیادین آموزش و پرورش نیز به نحوی یا به صورت مستقیم یا غیرمستقیم، انعکاس یافته و مورد توجه قرار گرفته است. البته نکته بسیار مهمی که نباید از آن غفلت نمود و آن را از نظر دور داشت این است که شهید ثانی در موقعیت زمانی قرار داشته که عملاً حکومت، به دست مخالفان بوده و او بسط یدی در

شاخصه‌های دانشجویی و دانش‌پژوهی از منظر شهید ثانی با تأکید بر سند ...

تحقق و عملیاتی کردن شاخصه‌های مورد نظر نداشته است؛ ولی اکنون به برکت استقرار نظام جمهوری اسلامی بسترهای لازم برای تحقق و پرورش تربیت یافتگانی با اهداف عالی و ارزشهای والای الهی فراهم است؛ امید است موانع تحصیل برای دانش‌پژوهان برطرف شود تا خللی در جدیت و پویایی آنان در این مسیر به وجود نیاید، و با اجتناب از سطحی‌نگری نسبت به ارزش علم و اولویت‌بندی در دانش‌پژوهی زمینه هرچه بیشتر تحقق ارزش‌ها و آرمان‌های متعالی انقلاب بیش از پیش فراهم شود.

در ادامه پیشنهادهای پژوهش حاضر با توجه به نتایج تحقیق ارائه می‌شود:

۱. علم و دانش و تأثیرگذاری آن در تکوین و تحوّل هویت ناتمام و پویایی انسان، نقش غیر قابل انکاری دارد، ولی همین علم و دانش بدون در نظر رفتن آداب و شاخصه‌های آن و یا به عبارت واضح‌تر همان گونه که حضرت امام نیز اشاره کرده‌اند، ضرر علم بدون تهذیب و تزکیه از جهل بدتر است (امام خمینی، ۱۳۷۲: ۶۷). با توجه به این نکته مهم در حوزه کاربردی به اساتید و مربیان آموزشی، پیشنهاد می‌گردد که با اخلاق حرفه‌ای معلمی خود در کلاس درس و حوزه آموزش نسبت به متربیان و دانش‌پژوهان خود در کنار آموزش به جنبه‌های شاگردپروری و شاخصه‌های دانش‌پژوهی نیز توجه داشته باشند؛ ولذا با توجه به جوانب مختلف شخصیت اخلاق حرفه‌ای معلم، مهمترین امر بایسته نسبت به معلمان و اساتید، قناعت نکردن آنان به آموزه‌های صرفاً علمی و ضرورت آراسته شدن به فضائل والای انسانی، اخلاقی، رفتاری و تأثیرگذاری عمیق بر شاگردان است؛ تا با جهت‌دهی حرکت آگاهانه و اختیاری دانش‌پژوهان، آنان را در مسیر درست دستیابی علم توأمان به آداب و شاخصه‌های آن قرار دهند.

۲. با توجه به نتایج کلی پژوهش حاضر و از آنجا که در سیاست‌گذاری و سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش، تعلیم و تربیت هر دو مورد توجه بوده و بر همین اساس شاخصه‌های دانش‌پژوهی و دانشجویی نیز در سند تحوّل مورد اشاره قرار گرفته است، ولی به نظر می‌رسد مسأله‌ای که از سوی محققان و پژوهشگران عرصه تعلیم و تربیت مورد تحقیق و پژوهش قرار نگرفته و یا لافل کمتر مورد توجه قرار گرفته است نحوه عملیاتی کردن این شاخصه‌ها می‌باشد.

منابع و مأخذ

- قرآن
- نهج البلاغه. (۱۳۷۹). نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، قم: نشر لقمان، چاپ سوم.
- امام خمینی، روح‌الله، (۱۳۷۲). کلمات قصار (پندها و حکمت‌ها)، تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- امام خمینی، روح‌الله، (۱۳۷۸). صحیفه امام، (وصیت‌نامه سیاسی - الهی) تهران: مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی.
- آمدی، عبدالواحد بن محمد. (۱۳۶۶). تصنیف غررالحکم و دررالکلم، مصطفی درایتی، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی.
- آمدی، عبدالواحد بن محمد. (۱۳۸۸). غررالحکم و دررالکلم، ترجمه سیدهاشم رسولی محلاتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ یازدهم.
- بیانات رهبری در دیدار وزیر و معاونان وزارت آموزش و پرورش و جمعی از معلمان و دانش‌آموزان استان تهران، ۱۳۶۸/۳/۲۶.
- پاینده، ابوالقاسم. (۱۳۸۲). نهج الفصاحه، تهران: دنیای دانش، چاپ چهارم.
- جوادی آملی، عبدالله. (۱۳۶۹). وحی و رهبری، تهران: انتشارات الزهراء، چاپ دوم.
- حاجتی، میر احمد رضا. (۱۳۸۱). عصر امام خمینی، قم: انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی، چاپ دوم.
- حرانی، ابن شعبه. (۱۳۸۷). تحف العقول، ترجمه احمد جنتی، تهران: شرکت چاپ و نشر بین‌الملل.
- دیلمی، أبوشجاع شیرویه بن شهردار. (۱۴۰۶). الفردوس بمأثور الخطاب، تحقیق سعید بن بسیونی زغلول، بیروت: دارالکتب العلمیة.
- رفیعی، بهروز. (۱۳۹۹). مربیان بزرگ مسلمان، تهران: پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و انتشارات سمت، چاپ چهارم.
- سند تحوّل بنیادین آموزش و پرورش، (۱۳۹۰ الف).
- شیخ عباس قمی. (۱۳۷۸). منتهی الآمال، تهران: انتشارات مقدس.
- طبرسی، علی بن حسن. (۱۳۴۴). مشکاة الأنوار فی غرر الأخبار، نجف: المكتبة الحیدریة، چاپ دوم.
- عاملی، زین‌الدین بن علی بن احمد «شهید ثانی». (۱۴۲۵). منیة المرید فی آداب المفید و المستفید، قم: مؤسسه نشر اسلامی، چاپ پنجم.

شاخصه‌های دانشجویی و دانش پژوهی از منظر شهید ثانی با تأکید بر سند ...

- فتال نیشابوری، محمد بن احمد. (۱۳۷۵). روضة الواعظین و بصیرة المتعظین، قم: انتشارات رضی.
- فیض کاشانی، محمد محسن. (۱۴۰۶). الوافی، اصفهان: کتابخانه امام امیرالمؤمنین، چاپ اول.
- لیثی واسطی، علی بن محمد. (۱۳۷۶). عیون الحکم والمواعظ، تحقیق حسین حسینی بیرجندی، قم: دارالحدیث، چاپ اول.
- مبانی نظری تحوّل بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران، (۱۳۹۰ ب).
- مجلسی، محمدباقر. (۱۴۰۳). بحار الانوار، بیروت: دار احیاء التراث العربی، چاپ دوم.
- محمد بهشتی، مهدی ابوجعفری، علی نقی فقیهی، علیرضا اعرافی. (۱۳۷۹). آرای دانشمندان مسلمان در تعلیم و تربیت و مبانی آن، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه و انتشارات سمت، تهران.
- محمدی ری شهری، محمد. (بی تا). میزان الحکمه، قم: دار الحدیث (ویرایش دوم).
- مطهری، مرتضی. (۱۳۷۹). حکمت‌ها و اندرزها، تهران: انتشارات صدرا، چاپ یازدهم.
- مفید، محمد بن محمد بن نعمان. (۱۴۱۳). أمالی المفید، قم: کنگره شیخ مفید.
- نوری، میرزا حسین. (۱۴۰۸). مستدرک الوسائل، قم: مؤسسه آل البیت.

Student and Scientific Research Characteristics from the Perspective of Shahid Sani with an Emphasis on the Document of Fundamental Transformation of Education

Mohsen Fattahi Ardakani, Mohammad Mehdi Dehghan Ashkezari

Abstract

Science and knowledge are the light on the human path against ignorance and imbecility, and it is one of the most important substructures of human happiness, but also the all-round excellence of the country. According to the Supreme Leader, the issue of culture and education is the first issue in our system. The good of this world and the hereafter is associated with science and knowledge, therefore, in Islam, scientific research, of course, has always been emphasized according to its etiquette. The present research has used documentaries and a descriptive method to examine students' scholarly characteristics based on the book of Maniyeh Al-Morid and the document on the fundamental transformation of education as the most strategic upstream document of the Islamic Republic of Iran in education. Among the most important characteristics of students and scholars, we can mention pure intention and purifying the heart from evils, using upcoming opportunities for education, removing education obstacles and material attachments, avoiding superficial people and unhealthy associations, seriousness, dynamism, ambitious and prioritization in scholarship.

Keywords: Science, knowledge, Iran, transformation of education